

Ongetwijfeld bestaat er ook in Nederland behoefte aan zo'n integrale editie, te meer daar hier het BW van 1838 — toch ook naar de *Code civil* gemodelleerd — in de laatste decennia is vervangen door het '(Nieuw)BW'. Voor de grondwet bestaan zulke uitgaven, maar voor het BW is slechts beschikbaar *Het Nederl. Burg. Wetboek, de Code civil, het Wetboek Lodewijk Napoleon en het Burgerlijk Wetboek van 1830. Met verwijzingen tot elkander en tot de overige wetboeken*, maar dat dateert van 1850 en omvat dus slechts een synoptische uitgave en geen latere wetswijzigingen. Wie bij voorbeeld de rechtsfiguur van de huwelijksluiting bij volmacht ('met de handschoen') in de Nederlandse wetgeving wil terugzoeken [art. 134 BW; NBW I:66] ziet zich genoopt tot een moeizame zoektocht door wetboeken en handboeken.

Het ontbreken van een zakenregister in deze Belgische uitgave wordt gedeeltelijk goedge maakt door de gedetailleerde inhoudsopgave. Wie zich ook maar een beetje heeft georiënteerd in de nationale ontwikkelingen van het recht, begrijpt dat unificatie, in de wandeling eufemistisch 'harmonisatie' genoemd, van zogenaamd 'Europees' recht een lange weg te gaan heeft — als het die al moet gaan.

A. H. Huussen jr.

A. van der Zeijden, *Katholieke identiteit en historisch bewustzijn. W. F. J. Nuyens (1823-1894) en zijn 'nationale' geschiedschrijving* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2002; Hilversum: Verloren, 2002, 368 blz., ISBN 90 6550 709 4).

De katholieke arts en historicus Willem Nuyens zal voor de meeste historici niet veel meer zijn dan een voetnoot bij de historiografie. In kleinere kring is hij bekend gebleven om de manier waarop hij in de tweede helft van de negentiende eeuw het nationaal-protestantse monopolie op de vaderlandse geschiedenis probeerde te doorbreken en een eigen plaats in het nationale verleden opeiste voor de katholieken. Hij deed dat in enkele werken van grotere en vele van kleinere omvang, steeds in (soms polemische) discussie met tijdgenoten als Robert Fruin en Guillaume Groen van Prinsterer.

In het 'rijke roomse leven' had Nuyens een duidelijke plaats. Nog geen vijftien jaar na zijn dood werd hij het onderwerp van een bewonderende biografie. De historicus G. C. W. Görris s. j. beschreef Nuyens toen 'in het licht van zijn tijd' als de 'vader van de katholieke geschiedschrijving', de man die de katholieken de Nederlandse geschiedenis in had geschreven en de Nederlandse geschiedenis bij de katholieken had gebracht. Van der Zeijden ziet goede redenen om Nuyens onder dit apologetische stof vandaan te halen en hem te bezien vanuit de wijze waarop hij en zijn werk functioneerden in een nationale context en uitdrukking waren van een internationale context. Daarom wil deze intellectuele biografie Nuyens' geschriften en de onderliggende ideologie benaderen vanuit een cultuurhistorische invalshoek, op het snijpunt van een aantal grondbegrippen uit de lopende historische discussie: natievorming, de schepping van een nationale identiteit, nationale integratie, politieke cultuur. Voor de auteur is vooral van belang de rol die godsdienst daarbij in de tweede helft van de negentiende eeuw vervulde, een rol die volgens hem te vaak wordt veronachtzaamd.

In het eerste paneel van een drieluik wordt Nuyens, na een korte levensschets, bevrijd van de knellende boeien waarin de geschiedenis van de Nederlandse geschiedschrijving hem naar de mening van de auteur tot dusver gekluisterd hield. Het gaat hier niet in de eerste plaats om de wetenschappelijke betekenis van Nuyens' geschiedschrijving, een betekenis overigens die volgens Van der Zeijden ten onrechte teveel aan een liberaal-conciliante maatstaf wordt afgemeten. Nuyens was ook een vruchtbaar publicist over boven-nationale, Europese onderwerpen, historisch én actueel, en als zodanig een exponent van het dynamische ultramontanisme, dat we vanuit een dominante liberale traditie teveel geneigd zijn als een politiek en ideologisch reactionaire beweging te zien, zonder oog te hebben voor het internationale en innoverende karakter ervan.

Het tweede luik van het boek ('Nuyens politieke gedachtegoed') is een analyse van Nuyens' historiografische en ideologische opvattingen. Hier wordt hij geplaatst in de spanningsvelden tussen *ratio* en *fides*, tussen predestinatie en vrije wil, tussen liberalisme en ultramontanisme. Dat gebeurt opnieuw tegen een Europees decor met veel details en verwijzingen — soms te veel. Nuyens' talenten en mogelijkheden waren beperkt en zijn visie was niet zozeer het product van oorspronkelijke interpretatieve kracht, maar eerder reactief en reproductief. De brede context is daarom nuttig en nodig, maar zou in het boek van meer belang zijn geweest wanneer Nuyens in het internationale katholieke intellectuele debat een rol van enige betekenis zou hebben gespeeld. Dat was niet het geval.

De auteur laat zien dat Nuyens allerminst past in het traditionele roomse plaatje. Aan de ene kant was het geloof in wonderen en Gods hand in de geschiedenis voor hem de gewoonste zaak van de wereld en toonde hij zich een luidruchtig verdediger van de paus, die door het Italiaanse nationaal-liberalisme van zijn staat werd 'berooft.' Anderzijds was hij niet bereid de revoluties van de late achttiende en het liberalisme van de eerste helft van de negentiende eeuw op kerkelijk gezag volledig te verketteren: daarvoor hadden ze het Nederlandse katholicisme teveel goeds gebracht. In kritische wisselwerking met het Europese katholieke 'Réveil' en het uitstervende liberaal-katholicisme bleef hij bij de uitersten vandaan in zijn pogingen de katholieken uit hun marginale positie te verlossen door hun groepsbewustzijn te verhogen en via het verleden een brug te slaan naar de Nederlandse natie.

Dat die brug nodig was, stond voor Nuyens als een paal boven water. Net zomin als Jos. Alberdingk Thijm of Herman Schaepman bleef hij doof voor de lokroep van het nationalisme, dat snel aan kracht won. In het laatste en meest omvangrijke paneel van zijn drieluik ('Identiteitspolitiek op vier fronten') schetst Van der Zeijden de wijze waarop Nuyens bij het scheppen van een 'nationaal-katholieke' identiteit als historicus, polemist en 'opvoeder' opereerde tussen de tegenpolen van ultramontanisme en vaderlands gevoel. Gematigdheid, tolerantie en verzoening waren daarbij kernbegrippen. Dat hij de idee van Nederland als protestantse natie op historische gronden bestreed, ligt evenzeer voor de hand als zijn aansluiting bij de conciliante visie op het verleden van het nationaal-liberalisme. Alleen de Opstand *libertatis ergo* kon de Nederlandse katholieken verlossen van hun rol van buitenstaanders en hen tot waarachtige vaderlanders maken met een eigen historische inbreng. Maar evenzeer kon alleen een Nederlands katholicisme dat stevig verankerd was in de regenererende katholieke kerk en het bovennationale ultramontanisme voldoende groepsbewustzijn krijgen om als zelfstandige subcultuur een integrerend deel te gaan vormen van een natie waarvan de pluriformiteit steeds meer gezichtsbepalend werd. De

‘nationaal-katholieke’ visie op het verleden en de tolerante opstelling die daarvoor nodig waren, zijn naar Van der Zeijdens opvatting in belangrijke mate aan het werk van Nuyens te danken.

Het is de vraag of Nuyens door zijn biografie niet een maat te groot wordt geschoeid. Uit het boek komt het beeld naar voren van een typisch negentiende-eeuwse polyhistor die met onvoorstelbare energie naast zijn andere werkzaamheden aan het katholieke denken over het vaderland mede vorm heeft gegeven en daarmee aan de integratie van deze bevolkingsgroep heeft bijgedragen. Mede — want het geldt evengoed voor Alberdingk Thijm en sterker voor Schaepman. Vooral de laatste, zijn mederedacteur van het tijdschrift *De Wachter*, evenzeer internationaal georiënteerd maar in politiek opzicht moderner, heeft het Nederlandse ‘nationaal-katholicisme’ zijn definitieve oriëntatie gegeven: in een expansieve en antiliberaal richting, de conciliant voorbij. Op dat gepasseerde station liet hij Nuyens achter. Het boek is daarom vooral van belang voor het inzicht dat het biedt in de tussenfase van de jaren 1860-1880.

Tot slot nog een kleine correctie: *Eritis sicut Dei* (143) moet uiteraard zijn: *Eritis sicut dii* (Genesis 3:5). Zo’n beroerd latijn sprak de slang in het paradijs nu ook weer niet.

J. P. de Valk

J. Schouwenaar, *Tussen beurs en Binnenhof. J. W. van den Biesen en de politieke journalistiek van het Handelsblad (1828-1845)* (Dissertatie Utrecht 1999; Amsterdam: Prometheus, 1999, 460 blz., € 45,-, ISBN 90 5333 874 8).

‘De krant is een meneer’, luidt een bekende Franse uitdrukking. Zelden zal dat zo letterlijk het geval zijn geweest als tijdens de eerste decennia van het bestaan van het *Algemeen Handelsblad*, toen de Amsterdamse oprichter van het blad, de ‘courantier’ Jacob Willem van den Biesen (1797-1845) directeur-hoofdredacteur was. Met vallen en opstaan maakte hij er een van de voornaamste, zoniet de voornaamste krant van Nederland van en het eerste moderne dagblad. Op de door hem gelegde basis kon het *Handelsblad* na zijn dood uitgroeien tot een liberaal instituut en hield het ruim een eeuw lang grote politieke betekenis door zijn invloed op de publieke opinie, ook toen het hoogtij van het liberalisme al voorbij was. Zonder de ambitie en het doorzettingsvermogen van Van den Biesen zou dat waarschijnlijk niet zijn gebeurd. Jaco Schouwenaar beschrijft de jeugdijaren van de krant parallel aan een nauwelijks daarvan te scheiden biografie van Van den Biesen. Hij weet beide onderdelen compositorisch aangenaam en overzichtelijk door elkaar te weven. Hij opent het verhaal met een dramatische scène in oktober 1830, op het hoogtepunt van de Belgische opstand, toen Van den Biesen tijdens een opstootje veroorzaakt door de berichtgeving in zijn krant, er bijna het leven bij inschoot. Diezelfde scène plaatst de lezer ook onmiddellijk *in medias res*: de rel werd aangestookt door beursmannen die door het nieuws ernstig verlies vreesden en hem ‘van de beurs drongen’; maar de brandstof was het opgezweepte ‘vaderlands gevoel’ van de menigte buiten die hem van defaitisme beschuldigde. De verhouding en het spanningsveld tussen pers, politiek en publieke opinie staan in deze scène centraal; de wijzigingen die daarin optraden, vormen het hoofdthema van het boek. Daarin komt allereerst de hoofdrolspeler ter sprake: een jonge, katholieke Amsterdamse koopman die haast per ongeluk vanuit de handel in de journalistiek verzeild raakte. Een merkwaardige, complexe persoonlijkheid, wiens karakter uit tegenstellingen lijkt opgebouwd: onzeker en ondernemend; labiel en

‘nationaal-katholieke’ visie op het verleden en de tolerante opstelling die daarvoor nodig waren, zijn naar Van der Zeijdens opvatting in belangrijke mate aan het werk van Nuyens te danken.

Het is de vraag of Nuyens door zijn biografie niet een maat te groot wordt geschoeid. Uit het boek komt het beeld naar voren van een typisch negentiende-eeuwse polyhistor die met onvoorstelbare energie naast zijn andere werkzaamheden aan het katholieke denken over het vaderland mede vorm heeft gegeven en daarmee aan de integratie van deze bevolkingsgroep heeft bijgedragen. Mede — want het geldt evengoed voor Alberdingk Thijm en sterker voor Schaepman. Vooral de laatste, zijn mederedacteur van het tijdschrift *De Wachter*, evenzeer internationaal georiënteerd maar in politiek opzicht moderner, heeft het Nederlandse ‘nationaal-katholicisme’ zijn definitieve oriëntatie gegeven: in een expansieve en antiliberaal richting, de conciliant voorbij. Op dat gepasseerde station liet hij Nuyens achter. Het boek is daarom vooral van belang voor het inzicht dat het biedt in de tussenfase van de jaren 1860-1880.

Tot slot nog een kleine correctie: *Eritis sicut Dei* (143) moet uiteraard zijn: *Eritis sicut dii* (Genesis 3:5). Zo’n beroerd latijn sprak de slang in het paradijs nu ook weer niet.

J. P. de Valk

J. Schouwenaar, *Tussen beurs en Binnenhof. J. W. van den Biesen en de politieke journalistiek van het Handelsblad (1828-1845)* (Dissertatie Utrecht 1999; Amsterdam: Prometheus, 1999, 460 blz., € 45,-, ISBN 90 5333 874 8).

‘De krant is een meneer’, luidt een bekende Franse uitdrukking. Zelden zal dat zo letterlijk het geval zijn geweest als tijdens de eerste decennia van het bestaan van het *Algemeen Handelsblad*, toen de Amsterdamse oprichter van het blad, de ‘courantier’ Jacob Willem van den Biesen (1797-1845) directeur-hoofredacteur was. Met vallen en opstaan maakte hij er een van de voornaamste, zoniet de voornaamste krant van Nederland van en het eerste moderne dagblad. Op de door hem gelegde basis kon het *Handelsblad* na zijn dood uitgroeien tot een liberaal instituut en hield het ruim een eeuw lang grote politieke betekenis door zijn invloed op de publieke opinie, ook toen het hoogtij van het liberalisme al voorbij was. Zonder de ambitie en het doorzettingsvermogen van Van den Biesen zou dat waarschijnlijk niet zijn gebeurd. Jaco Schouwenaar beschrijft de jeugdijaren van de krant parallel aan een nauwelijks daarvan te scheiden biografie van Van den Biesen. Hij weet beide onderdelen compositorisch aangenaam en overzichtelijk door elkaar te weven. Hij opent het verhaal met een dramatische scène in oktober 1830, op het hoogtepunt van de Belgische opstand, toen Van den Biesen tijdens een opstootje veroorzaakt door de berichtgeving in zijn krant, er bijna het leven bij inschoot. Diezelfde scène plaatst de lezer ook onmiddellijk *in medias res*: de rel werd aangestookt door beursmannen die door het nieuws ernstig verlies vreesden en hem ‘van de beurs drongen’; maar de brandstof was het opgezweepte ‘vaderlands gevoel’ van de menigte buiten die hem van defaitisme beschuldigde. De verhouding en het spanningsveld tussen pers, politiek en publieke opinie staan in deze scène centraal; de wijzigingen die daarin optraden, vormen het hoofdthema van het boek. Daarin komt allereerst de hoofdrolspeler ter sprake: een jonge, katholieke Amsterdamse koopman die haast per ongeluk vanuit de handel in de journalistiek verzeild raakte. Een merkwaardige, complexe persoonlijkheid, wiens karakter uit tegenstellingen lijkt opgebouwd: onzeker en ondernemend; labiel en